

Jalkapallokieli Matteo Renzin poliittisessa retoriikassa

Lectio praecursoria

MIRA SÖDERMAN

Salvini teki huonoimman valinnan, mitä rangaistuspotkua ampuva pelaaja voi tehdä. Hän yritti tehdä panenkan. Sitä kannattaa yrittää vain silloin, kun on varma tekevänsä maalin. Sillä jos maalivahti ei ennakoilaukojan aikeita heittäytymällä jompaankumpaan nurkkaan, paitsi että epäonnistuu rangaistuspotkussa, tekee myös itsestään naurunalaisen. – – Jos hän [Salvini] olisi tehnyt maalin, koko stadion olisi hurrannut. Maalivahti kuitenkin seiso liikku-matta maaliviivalla, Salvini epäonnistui rangaistuspotkussaan ja yleisö alkoi buuata hänelle. (Renzi 2022, 168.)

Jalkapalloon vihkiytyneet ehkä kuvittelivat mielessään jalkapalloviheriön, rangaistuspotkukil-pailun ja ovelan tekniikan, jossa pelaaja onnistuessaan nostaa pallon kevyesti maalin keskelle ja hyödyntää tietoa siitä, että maalivahti pyrkii yleensä ennakoimaan pelaajan aikeita syöksymällä maalin toiseen nurkkaan. Kansainvälisesti tällaista rangaistuspotkua kutsutaan ”panenkaksi”, ja se sai nimensä tsekkiläisen jalkapalloilijan Antonín Panenkan oivalluksesta.

Toisin kuin lukija saattoi ajatella, alussa siteeraamani kohta ei ole ote urheilulehden ottelu-raportista. Kyseessä oli sitaatti Italian entisen pääministerin Matteo Renzin kirjoittamasta kir-jasta *Il Mostro* (Renzi 2022). Sitaatissa Renzi kuvailee Italian viimeisimmän presidentinvaalin kään-teitä ikään kuin kyse olisi rangaistuspotkukilpailusta jalkapalloviheriöllä ja kertoo, mitä hän pitää poliittisen vastustajansa, Legan johtaja Matteo Salvinin, virheliikkeinä tuossa vaalissa. Toisin sanoen ote on esimerkki Renzin poliittisesta retoriikasta, jolle on leimallista jalkapallosta ammentavat puhetaut. Se on myös havainnollistava esimerkki siitä retoriikasta, jota olen väi-töskirjassani tutkinut.

Väitöskirjani on tutkimus erään Italian viime vuosien vaikutusvaltaisimman politiikon – Renzin – kielenkäytöstä ja retoriikasta, hänen poliittisesta toiminnastaan ja ajattelustaan sekä jalkapallon ja politiikan kytköksistä Italiassa. Olen tutkinut ”jalkapallokieltä” Italian politiikassa ja Renzin retoriikassa reilun vuosikymmenen ajanjaksolla, jonka aikana Renzi sekä nousi no-peasti Italian politiikan huipulle että putosi sieltä alas. Olen tarkastellut sitä, miten Renzi käytti jalkapallosta lainattuja käsitteitä, metaforia, sanastoja ja puhetautoja poliittisissa kamppailuissa sekä sitä, millaisia vaikutuksia, mahdollisuuksia ja rajoituksia tällaisella kielellä on politiikasta puhuttaessa.

Tutkimuksessani väitän, että jalkapallo ei ole ainoastaan Italian – lajin nelinkertaisen maail-manmestarin – suosituin urheilulaji, vaan myös merkittävä ”poliittinen kieli” (Pocock 1989; 1987). Tuskin missään muussa maassa tällainen puhetauto on niin yleinen kuin Italiassa, sa-nonnan mukaan ”pyhimysten, runoilijoiden, tutkimusmatkailijoiden ja urheiluhullujen” (Mar-chesini ja Pivato 2022, 63) maassa, jossa johtavien poliitikkojen odotetaan osoittavan pereh-tyneisyyttä ja kiinnostusta peliin. Vaikka menestyksestä poliittista uraa ei voi rakentaa vain

jalkapalloon nojautuen, pelin tuntemus saattaa silti olla valtti maassa, jossa monet ihmiset ovat ”läpeensä jalkapalloilijoita” (Beha 1987). Monet merkittävät italialaispoliitikot ovat osoittaneet kiinnostusta jalkapalloon, sillä peli tarjoaa paitsi mahdollisuuksia poliittiseen profiilinnostoon myös retorisia resursseja politiikan kielelle. Italian nykypoliitikoista pelikieltä käyttää sujuvimmin Renzi, johon palaan lektiossani myöhemmin.

Politiikan pelipuhe tuli minulle tutuksi Erasmus-opiskelijana Firenzessä vuonna 2011, ja törmäsin siihen uudelleen muutaman vuoden kuluttua työskennellessäni Roomassa. Poliitikkojen tapa nojata puheissaan jalkapallosta tuttuihin ilmaisuihin herätti minussa uteliaisuutta, sillä ilmiössä yhdistyi kiinnostukseni Italian politiikkaan, poliittiseen retoriikkaan ja jalkapalloon. Sikäli kun kykyä vakuuttaa yleisö voidaan pitää ”perustavanlaatuisena poliittisena tietona ja taitona” (Martin 2014, 1), minua kiehtoi perehtyä syvemmin puhetapaan, jolla vaikutti olevan huomattavasti retorista valtaa Italian politiikassa.

Jalkapallokielen käyttö politiikassa oli tietenkin ilmiö, josta oli tullut valtavirtaa jo kauan ennen kuin itse tutustuin siihen. Sen käyttö yleistyi 1990-luvun alussa, jolloin Silvio Berlusconi ilmoitti päättäneensä ”tulla kentälle” (*scendere in campo*) (Semino ja Masci 1996), mikä on eittämättä kansainvälisesti parhaiten tunnettu ja eniten siteerattu italialaispoliitikon käyttämä jalkapallometafora. 1990-luvun alku oli murroskautta Euroopassa ja Italiassa: kylmä sota oli päättynyt, kommunismi romahtanut ja Italian politiikkaa ravistelleen korruptiovyöhyhdin seurauksena monet vakiintuneet valtapuolueet olivat luhistuneet. Suurten mullistusten keskellä oli kuitenkin jotain muuttumatonta: jalkapallon elähdyttävä voima. Peli tarjosi poliitikoille myös kielen, jonka avulla saattoi ainakin näennäisesti ottaa etäisyyttä ideologioihin ja perinteiseen puoluepolitiikointiin.

Oppiessani italiaa ja italiankielistä jalkapallosanastoa havaitsin nopeasti, että jalkapallokieli ei ollut vain Berlusconiin yksilöllinen puhetyyli, vaan yleisemmin monien politiikan toimijoiden tapa puhua politiikasta (vrt. Pocock 1987, 28). Minua kiinnosti oppia lisää kielestä, joka yleisyydestään huolimatta ei ole herättänyt liiemmästi uteliaisuutta politiikan tutkijoiden parissa. Luovien jalkapalloilmausten löytäminen Italian päivänpoliittisista debateista ilahdutti minua, ontuvat vertaukset haastoivat kritiikkiin ja joskus viittaukset peliviheriön menneisiin tapahtumiin ylsivät verrattain lyhyen jalkapallomuistini ulottumattomiin. Jos jalkapallo oli aiemmin tarjonnut minulle syyn kulkea Eduardo Galeanoa lainatakseni ”hyvän jalkapallon kerjäläisenä” (Galeano 2013, 1) Italiassa, tarjosi se minulle nyt mielenkiintoisen ikkunan maan politiikkaan.

Italiassa saatoin seurata paikan päällä nuoren, ja ainakin joidenkin mielestä karismaattisen firenzeläispoliitikon, Matteo Renzin nousua. Vuonna 2009 Renzi valittiin Firenzen pormestariksi. Lupaus ”romuttaa” Italian poliittinen eliitti toi hänelle nostetta, eikä Renzin uudistusvimmalta olleet turvassa edes oman vuonna 2007 perustetun keskustavasemmistolaisen Demokraattisen puolueen (*Partito Democratico*) valtaapitävät. Renzin poliittinen nousu sijoittuu aikaan, jolloin puolueen suunnasta ja ideologisista perustuksista käytiin jatkuvia kamppailuja. Vuonna 2014 Renzistä tuli Italian pääministeri vain muutama kuukausi sen jälkeen, kun hän oli noussut puolueensa johtajaksi. Pääministerikaudellaan Renzi vannoi modernisaation ja uudistamisen nimien. Loppuvuodesta 2016 hän järjesti kansanäänestyksen mittavasta perustuslain uudistamisesta, jonka äänestäjät torjuivat. Kyseessä oli Renzin merkittävin poliittinen uudistus, johon hän oli sitonut poliittisen kohtalonsa. Renzi erosi pääministerin tehtävästä vuonna 2016 toimittuaan siinä hieman yli tuhat päivää. Nykyään hän toimii senaattorina Italian parlamentissa.

Seurasin Renzin poliittista uraa ensin Firenzessä, missä hän toimi kaupungin pormestarina ja myöhemmin Roomassa, kun hän toimi Italian pääministerinä. Renziä pidettiin taitavana puhujana, ja hänen poliittista suosiotaan selitettiin osin hänen retorisella taidokkuudellaan. Havaitsin nopeasti, että Renzin puheet olivat täynnä viittauksia jalkapalloon. Tämä puhe-tapa sisälsi ilmeisiä riskejä ja Renziä syytettiin Berlusconin pelikirjan kopioimisesta (ks. Bordignon 2014). Renzi esimerkiksi syytti omaa puoluettaan toistuvasti *catenacciosta*, paha-maineisesta siilipuolustustaktiikasta, joka kehitettiin Italiassa 1960-luvulla. Renzin mukaan puolue oli käpertynyt sisäänpäin ja puhutteli ainoastaan vakiintuneita äänestäjiään sen sijaan, että se olisi pyrkinyt saamaan uusia kannattajia, ja että se ainoastaan reagoi vastustajiensa peliliikkeisiin – aivan kuten *catenaccio*, joka pyrki säilyttämään status quon jalkapallokentällä. Renzin mielestä tämä taktiikka oli aikansa elänyt niin politiikassa kuin jalkapallovihერიöllä. Hän ehdottikin, että puolueen tulisi pelata hyökkäävämmiin ja pyrkiä tekemään ”vierasmaaleja”, eli toisin sanoen pyrkiä houkuttelemaan keskustaoikeistolaisia kannattajia heidän äänestäjiksensä. Minulle valkeni, että Renzin politiikkaa on vaikea ymmärtää ilman, että tuntee myös jalkapalloa. Oivalsin myös, miksi Italiaan viitataan joskus ”tasavaltana, joka perustuu jalkapallolle” (Ferrarotti ja Beha 1983).

Renzi on mielenkiintoisin jalkapallokieltä käyttävä nykypoliitikko Italiassa. Hän on firenze-läisseura Fiorentinan intohimoinen kannattaja ja käyttää jalkapalloterminologiaa poliittisissa puheissaan vivahteikkaasti tavalla, johon kykenee vain peliin, sen historiaan ja kehitykseen perehtynyt henkilö. Renzi on myös toiminut nuoruudessaan jalkapallotuomarina amatöörisarjatasoilla, mitä hän pitää merkittävänä poliitikon tehtävään kasvattaneena kokemuksena (Renzi 2011). Vaikka Renzi on monesti myöntänyt, että hän ei pelaajana ollut kovinkaan kummoinen, hänen jalkapallokielensä ammentaa monipuolisesta pelin tunteuksesta.

Renzi on käyttänyt jalkapallokieltä poliittisen uransa eri vaiheissa sekä erilaisissa institutionaalisissa ja poliittisissa konteksteissa perustellessaan poliittisia peliliikkeitään. Hän on käyttänyt sitä yrittäessään saavuttaa valtaa puolueensa sisällä, pyrkiessään muuttamaan sen ideologisia perustuksia, haastaessaan kilpailijoitaan sekä ajaessaan muutosta Italian politiikassa. Väitöskirjassani tarkastelen yksityiskohtaisesti näitä poliittisia ja ideologisia kamppailuja, ja tutkin Renzin puhetekeja retorisisina ”siirtoina” poliittisessa kontekstissaan (vrt. Skinner 2002). Toisin sanoen oletan, että puheteoilla on oma poliittinen logiikkansa ja analysoin työssäni sitä, mitä Renzi pyrki puheillaan tekemään. Jalkapallokieli oli merkittävä osa Renzin raivatessa tietään Italian politiikan huipulle, vaikka jälkiviisaana on mahdollista todeta, että hänen herättämänsä innostus laantui varsin nopeasti. Renzin retoriikan tutkiminen paljastaa, että jalkapallo tarjoaa poliitikoille monipuolisia retorisia resursseja tulkita politiikkaa: sen vaihtelevia tilanteita, taktiikoita ja strategioita, tyylyjä ja tapoja toimia ja tulkita sääntöjä. Jalkapallokielen käyttö vaatii kuitenkin retorista ja poliittista mielikuvitusta sekä pelin tunte-
musta.

Vaikka Renzi käytti jalkapallokieltä varsin luovasti, kaikki hänen aloitteensa tai poliittiset puheensa eivät osuneet kuitenkaan maaliin – retoriikka ei aina välttämättä toimi odotetusti. Renzi esimerkiksi lupasi, että hänen politiikkansa ottaisi mallia hollantilaisesta totaalisen jalkapallon taktiikasta, mutta kuten kaikki urauurtavat pelityylit ja -taktiikat tulevat ajan myötä haastetuiksi, myös Renzin poliittinen karisma on ajan myötä ehtynyt. Renzin esittämässä analogiassa pitäytyen voidaan todeta, että huolimatta ympäri maailman ylistetystä tyylistään Hollanti

ei koskaan onnistunut voittamaan jalkapallomaailman himoituinta pokaalia. Tässä mielessä on ironista, että huolimatta Renzin innostusta herättäneestä poliittisesta tyylistä hänen merkittävien poliittinen voittonsa jäi lopulta saavuttamatta perustuslakiuudistuksen kariutuessa. Tässä mielessä Renzin voi tulkita pitäneen lupauksensa totaalisen jalkapallon tuomisesta Italian politiikkaan, vaikkakin tavalla, jota hän ei itse tarkoittanut.

Poliitikkojen kielen ja retoriikan tutkimus on valaisevaa, sillä se kertoo, miten poliitikot tulkitsevat ja analysoivat politiikkaa ja miten he kohtaavat erilaisia tilanteita ja toimivat niissä – ja myös miksi heidän poliittikkansa on toisinaan menestyksestä ja toisinaan ei. Pitipä Renzin retoriikasta tai ei, tutkimalla hänen jalkapallokieltään on mahdollista ymmärtää paremmin hänen poliittista ajatteluaan ja toimintaansa, eli sitä, miksi hän toimii niin kuin hän toimii.

Renzin käyttämä jalkapallokieli ilmentää sitä, että hän tulkitsee politiikkaa pelinä ja pitää itseään pelaajana, joka jatkuvasti arvioi poliittisia asetelmia sekä omia ja muiden potentiaalisia peliliikkeitä, kuten jalkapalloilija, joka lukee peliä punnitsemalla erilaisia vaihtoehtoja ja toimintamahdollisuuksia kentällä. Renzin jalkapallokieli myös paljastaa hänen sokeat pisteensä ja rajoitteensa poliittikkona. Hänen taipumuksensa uhkarohkeisiin peliliikkeisiin osoittautuivat toisinaan virhearvioiksi, jotka lähes syöksivät hänet ulos politiikan peleistä.

Kuten aiemmin todettiin, Renzi on edelleen aktiivinen poliitikko, ja siksi tulkinat hänen politiikastaan, poliittisesta tyylistään ja perinnöstään ovat ristiriitaisia. Eräs italialainen journalisti pohti Renzin nykyistä roolia Italian politiikassa näitä vastakkaisia näkemyksiä vasten. Nojautuen jalkapallokieleen – kuinkas muutenkaan – hän pohti, pitäisikö Renziä verrata Lionel Messiin, pelaajaan, joka luo mahdollisuuksia sinne, missä mitään mahdollisuuksia ei näytä olevan, vai italialaishyökkääjää Mario Balotelliin, jota seuraavat usein kiistat ja kohut (Valentini 2022). Renzi ei ollut vakuuttunut kummastakaan vertailukohdasta ja sanoi, että tällä hetkellä hänen poliittinen roolinsa vertautuu FC Barcelonan entisen keskikenttäpelaaja Andrés Iniestan rooliin kentällä (emt.). Renzi perusteli valintaansa sanomalla, että vaikka hän ei enää tee paljon maaleja, hän on edelleen pelaaja, jolla on ratkaiseva vaikutus politiikan pelikentällä. Tulevat tutkimukset voivat arvioida tämän vertauksen paikkansapitävyyttä, mutta se paljastaa jotain oleellista Renzin tavasta tehdä politiikkaa. Huolimatta siitä, että Renzin poliittinen painoarvo on heikentynyt, hän on edelleen pelissä mukana. Häntä siivittää eteenpäin ajatus siitä, ettei politiikassa – kuten ei jalkapallossakaan – voi saavuttaa lopullisia voittoja tai tappioita. Renzin kaltaisille pelaajille tärkeintä on jatkaa pelaamista.

Kirjoitus on suomennettu versio englanninkielisestä lektiopuheesta.

Väitöskirja ”Calcisticamente parlando: Football language in Matteo Renzi’s political rhetoric” tarkastettiin Jyväskylän yliopistossa 21. huhtikuuta 2023. Vastaväittäjänä toimi vanhempi yliopistonlehtori, PhD Riikka Kuusisto (Helsingin yliopisto) ja kustoksena YTT, yliopistonopettaja Hanna-Mari Kivistö (Jyväskylän yliopisto).

LÄHTEET

- Beha, Oliviero. 1987. *Anni di cuoio. L'Italia di oggi allo specchio del calcio, il suo sport più amato, la sua 'malattia' più contagiosa, in cui si riflettono vizi e virtù d'un popolo tifoso fino al midollo*. Roma: Newton Compton.
- Bordignon, Fabio. 2014. Matteo Renzi: A "Leftist Berlusconi" for the Italian Democratic Party? *South European Society and Politics* 19:1, 1–23. <https://doi.org/10.1080/13608746.2014.887240>.
- Ferrarotti, Franco ja Beha, Oliviero. 1983. *All'ultimo stadio. Una Repubblica fondata sul calcio*. Milano: Rusconi.
- Galeano, Eduardo. 2013. *Soccer in Sun and Shadow*. Revised and updated. New York: Bold Type Books.
- Marchesini, Daniele ja Pivato, Stefano. 2022. *Tifo. La passione sportiva in Italia*. Bologna: Il Mulino.
- Martin, James. 2014. *Politics and Rhetoric: A Critical Introduction*. London: Routledge.
- Pocock, J. G. A. 1987. The Concept of a Language and the Métier d'historien: Some Considerations on Practice. Teoksessa Anthony Pagden (toim.), *The Languages of Political Theory in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 19–38.
- Pocock, J. G. A. 1989. *Politics, Language, and Time: Essays on Political Thought and History*. Chicago: University of Chicago Press.
- Renzi, Matteo. 2011. *Fuori!* Milano: Rizzoli.
- Renzi, Matteo. 2022. *Il Mostro. Inchieste, scandali e dossier. Come provano a distruggerti l'immagine*. Milano: Piemme.
- Semino, Elena ja Masci, Michela. 1996. Politics Is Football: Metaphor in the Discourse of Silvio Berlusconi in Italy. *Discourse & Society* 7:2, 243–269.
- Skinner, Quentin. 2002. *Visions of Politics. Volume 1, Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Valentini, Valerio. 2022. Ciaone populisti. *Il Foglio Quotidiano*, 4.7.2022.

KIRJOITTAJATIEDOT**MIRA SÖDERMAN**

YTT, yliopistonopettaja

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

mira.k.soderman@jyu.fi